

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор з науково-педагогічної роботи

Національного університету
«Острозька академія»

доктор філософських наук, професор
Шевчук Д. М.

« 17 » березня 2023

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації»

Мірошніченко Олени Анатоліївни,

поданої на здобуття наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія

Дисертація Мірошниченко О. А. розглядалась на розширеному засіданні кафедри психології та педагогіки (протокол № 8 від 15 березня 2023 р.) Національного університету «Острозька академія», на якому були присутні:

д. психол. н., проф. Пасічник І. Д. – ректор Національного університету «Острозька академія», професор кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія», науковий консультант;

д. психол. н., проф. Каламаж Р. В. – проректор з навчально-виховної роботи Національного університету «Острозька академія», професор кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

д. психол. н., доц. Матласевич О. В. – зав. кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія», доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

д. психол. н., проф. Гандзілевська Г. Б. – професор кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

д. психол. н., проф. Балашов Е. М. – професор кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

к. психол. н., доц. Нікітчук У. І. – доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

к. психол. н., доц. Шугай М. А. – доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

к. психол. н., ст. в. Волошина-Нарожна В. О. – старший викладач кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

к. психол. н., ст. в. Ткачук О. В. – старший викладач кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

к. психол. н., ст. в. Пилипчук І. А. – старший викладач кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія»;

к. психол. н., доц. Гільман А. Ю. – доцент кафедри громадського здоров'я та фізичного виховання Національного університету «Острозька академія»;

к. психол. н., доц. Кулеша Н. П. – доцент кафедри громадського здоров'я та фізичного виховання Національного університету «Острозька академія»;

Корнійчук В. О. – лаборант кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія».

ЗАПРОШЕНІ ФАХІВЦІ:

д. психол. н., проф. Жигайло Н. І. – професор кафедри теорії та історії політичної науки Львівського національного університету імені Івана Франка;

Усього 13 осіб, із них – 6 докторів та 7 кандидатів наук.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Про затвердження висновку з дисертаційної роботи Мірошниченко Олени Анатоліївни на тему «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації» зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

СЛУХАЛИ:

1. Доповідь Мірошниченко Олени Анатоліївни за матеріалами докторської дисертації «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації» на предмет її готовності до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Дисертація виконувалась на кафедрі психології та педагогіки Навчально-наукового інституту соціально-гуманітарного менеджменту Національного університету «Острозька академія».

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національного університету «Острозька академія» (протокол № 5 від 28.11.2019 р.).

Здобувачка виступила з повідомленням про актуальність запропонованої теми, мету, завдання, об'єкт та предмет дослідження, структуру роботи та основні положення дисертації.

За результатами дисертації зроблено такі висновки:

1. Проведений теоретичний аналіз вітчизняної й зарубіжної наукової літератури засвідчив відсутність спільної думки щодо розуміння поняття психологічної готовності, що закономірно зумовлює і диференціацію поглядів щодо суті, структури і природи психологічної готовності. Загальнонауковий рівень методології дослідження психологічної готовності утворює особисто-діяльнісний підхід. Наше визначення *психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики* ґрунтується на особистісно-діяльнісному підході і ми трактуємо його як *інтегральне утворення особистості, що полягає у спрямованості на діяльність в екстремальних умовах, виникає на основі позитивного ставлення до такої діяльності, обумовлюється особистісними потребами та стійкими мотивами, усвідомленням суспільної значущості праці, а також наявністю професійно важливих і соціально-значущих якостей, що забезпечують належне виконання професійних обов'язків в екстремальних умовах.*

2. На основі здійснення інтерпретації фундаментальних засад і підходів до розгляду психологічної готовності особистості, урахуваючи результати теоретичного аналізу сучасних досліджень, побудовано функціонально-особистісну модель психологічної готовності українського зимівника до

життєдіяльності в умовах Антарктики, яка складається з методологічно-цільового, змістового, діагностично-порівняльного, та рефлексивно-результативного блоків. Запропонована модель містить структуру професіограми українського зимівника та структуру психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики. Професіограма українського зимівника складається з таких структурних компонентів: опис трудової діяльності (загальні відомості про професію), характеристика функціональних обов'язків, психологічні якості та властивості особистості, що забезпечують (або перешкоджають) успішності професійної діяльності зимівника на антарктичній станції. Структура психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики містить особисту (психофізіологічна, мотиваційна, характерологічна складові) і функціональну готовність (адаптаційна, інтелектуальна, соціально-психологічна складові), які вміщують відповідні компоненти: психофізіологічна складова – особливості типу нервової системи, темпераменту, конституціональні-фізіологічні властивості; мотиваційна складова – професійно-результативний, пізнавальний, соціальний, базовий компоненти; характерологічна складова – моральний, емоційний, вольовий, характерологічно-акцентуований компоненти; адаптаційна складова – адаптованість, стресостійкість, протистояння «емоційному вигорянню»; інтелектуальна складова – когнітивний, креативний, орієнтаційний, операційний, оцінювальний компоненти; соціально-психологічна складова – самооцінка, соціометричний рейтинг, комунікативний, міжособистісний компоненти.

3. Обґрунтовано процедурно-методичне забезпечення емпіричного дослідження психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики, що передбачало комплексне вивчення кожного окресленого компонента психологічної готовності у зимівників виокремлених вікових груп за допомогою відповідних психологічних

інструментів. Теоретично обґрунтовано виділення 16-ти психотипів українського зимівника та розроблено методичне забезпечення їх визначення, що базується на діагностуванні переважаючих психофізіологічних і мотиваційних складових особистості.

4. Проведена діагностика психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації дала змогу визначити рівні готовності: високий, достатній і задовільний. Представники виділених нами вікових груп демонструють різні показники психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики: зимівники вікової групи зрілого віку (46-64 рр.) з 37-ми шкал методик, проведених на першому зрізі, мають за 22-ма шкалами показники високого рівня (59,5%), за 15-ма шкалами – показники достатнього рівня (40,5%), показники задовільного рівня не мають. Представники середньої вікової групи (35-45 рр.) мають показники високого і достатнього рівня за однаковою кількістю шкал – по 17-ть (по 45,9%), за 3-ма шкалами – показники задовільного рівня (8,25). Зимівники молодшої вікової групи (22-34 рр.) мають показники високого і достатнього рівня за однаковою кількістю шкал – по 16-ть (по 43,2%), за 5-ма шкалами – показники задовільного рівня (13,6%).

5. Дослідивши динаміку психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики та порівнявши різні вікові групи зимівників, виявлено, що за 2 зрізами методик у представників групи зрілого віку позитивну динаміку продемонстровано за 22-ма шкалами із 46-ти проаналізованих (47,8%), у зимівників середньої вікової групи – за 14-ма шкалами (30,4%), у членів вікової групи молодого віку – за 10-ю (21,7%). Вікові відмінності за складовими готовності є такими: за психофізіологічною складовою позитивну динаміку показників демонструють представники молодшої вікової групи; за мотиваційною складовою – зимівники старшої групи; за складовою характеру позитивну динаміку показників демонструють

представники старшої групи, а показників акцентуацій – середньої групи. Щодо динаміки показників адаптаційної складової готовності, вона є позитивною у представників старшої і середньої вікових груп. За соціально-психологічною складовою готовності позитивною є динаміка показників також у зимівників старшого віку. Серед представників старшої вікової групи 50% складають зимівники з високою адаптованістю (яку вважаємо показником успішності готовності до екстремальних умов життєдіяльності в Антарктиці), 91,7% у старшій групі становлять особи з високим та середнім рівнем адаптованості, і лише 8,3% – з низьким рівнем адаптованості. Серед представників середньої вікової групи 36,7% осіб мають середній рівень адаптованості, 33,3% – високий рівень, у цілому по групі 70% осіб мають високий і середній рівень адаптованості, а 30% – низький. У представників вікової групи молодого віку особи з високим рівнем адаптованості складають 31%, з середнім рівнем – 17,2% , з низьким рівнем – 51,7%, у цілому по молодшій групі зимівників 48,2% мають високий і середній рівень адаптованості. Аналіз результатів проведених методик у динаміці дає змогу зробити висновки про те, що найвищі показники демонструє старша вікова група зимівників (46-64 рр.). Особливо яскраво проявляється перевага представників старшої групи у результатах, щодо мотиваційної і соціально-психологічної складових психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики.

6. Обґрунтовано психолого-педагогічні засади супроводу членів УАЕ, що має такі етапи: психологічна діагностика кандидатів на участь в УАЕ; навчально-тренувальний етап в умовах, наближених до експедиційних; психологічний супровід протягом зимівлі; реабілітаційний етап. Основою для рекомендації щодо підбору членів експедицій і призначенню начальників можуть слугувати показники вікових і психотипологічних особливостей готовності кандидатів. Щодо рекомендацій за віком, доцільно включати до складу УАЕ зимівників зрілого віку в достатньої кількості (не менше 30%),

оскільки вони найбільшою мірою демонструють високі рівні психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики. Крім того, ті групи зимівників, які очолювали начальники зрілого віку, більш ефективно адаптуються до екстремальних умов життєдіяльності в Антарктиці.

У психологічному підборі кандидатів, що рекомендуються до участі в УАЕ, також слід звертати увагу на психотип зимівника: адже дослідження довели, що 64,0 % високо адаптованих зимівників складають сангвініки і флегматики з професійно-результативною та соціальною мотивацією. Серед досліджуваних зимівників з високим рівнем адаптованості до несприятливих умов життєдіяльності найбільший відсоток має психотип Працелюб (поєднання флегматичного темпераменту і професійно-результативної мотивації), на другому місці – психотип Ентузіаст (поєднання сангвінічного темпераменту і соціальної мотивації), третє місце поділяють психотипи Світоч (поєднання сангвінічного темпераменту і професійно-результативної мотивації) і Майстер (поєднання флегматичного темпераменту і соціальної мотивації) – тому рекомендуємо, щоб більшість зимівників мали переважно такі психотипи.

Перспективним напрямом досліджень вважаємо розробку викладених теоретичних положень щодо розвитку психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики на етапі підготовки кандидатів-зимівників до участі в УАЕ.

ЗАПИТАННЯ ЗАДАВАЛИ:

Проф. Каламаж Р. В.: *У чому полягає актуальність дослідження?*

Відповідь: Від психологічної готовності зимівників українських антарктичних експедицій (УАЕ) великою мірою залежить рівень виконання їх професійних обов'язків в умовах Антарктики. Ставши самостійною державою, Україна приєдналася до Договору про Антарктиду, а в 1996 р.

увійшла до складу держав, що мають в Антарктиці постійно діючі станції. З 2004 р. Україна має статус Консультативної Сторони Договору про Антарктиду. Така висока міжнародна місія поставила перед науковцями України принципово нові й важливі завдання, тому дослідження цієї проблематики є важливим і актуальним.

Аналіз наукової літератури засвідчив, що психологічну готовність до діяльності переважно розуміють як: якісний показник саморегуляції поведінки людини (G. Allport, F. Znaniecki, W. Thomas та ін.); психічний стан, що характеризує життєдіяльність людини як біосоціальної істоти (О. Вознюк, Д. Узнадзе та ін.); стійку характеристику особистості (В. Большакова, Я. Васильєв, Р. Каламаж та ін.); як особистісне утворення у системі соціальних відносин та його конкретизація у діяльності (І. Зязюн, Г. Костюк, Д. Ніколенко, В. Рибалка та ін.); здатність особи до виконання професійних функцій (Я. Крушельницька, В. Кучеренко, О. Малхазов, В. Погрібна; Б. Федоришин, М. Чобітько, В. Ямницький); складне інтернальне особистісно-діяльнісне утворення (І. Бех, О. Кокун, В. Кузовик, С. Максименко; І. Пасічник, Д. Романовська, Т. Титаренко, О. Чебикін та ін.); компонент загальної спрямованості особистості або форма її виявлення в певному виді діяльності (Г. Гандзілевська, Г. Костюк, А. Петровський, К. Платонов, В. Семиченко та ін.); професійні мотиви й інтереси (І. Баклицький, Л. Карамушка, В. Рибалка та ін.).

Особливу роль в осмисленні мотивації як складового компонента готовності до життєдіяльності, відіграли праці М. Артюшиної, Р. Генсона, С. Занюка, В. Климчука, Г. Костюка, О. Леонтьєва, А. Маслоу, С. Рісс, М. Рокіча, П. Сімонова, Е. Фромма, У. Шутца, М. Gladwell та ін.

Психологічна готовність в різних сферах життєдіяльності як предмет наукового дослідження розглядається у багатьох працях сучасної української науки, зокрема О. Галус, Є. Єгорова, О. Матласевич, Ю. Пелех, Г. Пирог, Л. Подоляк, Н. Тарновська та ін. вивчали її щодо педагогічної діяльності;

Н. Белік, Л. Богдан, В. Бочелюк, Т. Гармаш, Н. Сміла та ін. – щодо економічних видів діяльності; В. Воробйова, В. Замана, О. Керницький, О. Колесніченко, А. Лиман, В. Молотай, Л. Мороз, І. Окуленко, І. Приходько та ін. – щодо виконання професійної діяльності у збройних силах; а І. Ващенко, О. Волуйко, І. Горелов, І. Платонов, Ж. Половнікова, Н. Полудьонна, В. Ягупов та ін. розглядають особливості готовності до діяльності у системі органів внутрішніх справ та охоронній діяльності.

Проблемі психологічної готовності до виконання спільної професійної діяльності присвячені праці таких авторів, як О. Булгакова, П. Горностай, Т. Кирюшатова, Д. Книппенберг, М. Хогг, У. Шутц, Т. Яценко. Питанням психологічної готовності до діяльності в особливих і екстремальних умовах приділяється увага в роботах таких науковців, як Є. Володарський, М. Дворнік, О. Долгополова, О. Євсюков, Б. Зацарний, І. Коваль, О. Кокун, М. Корольчук, В. Крайнюк, Е. Ларссен, В. Лефтеров, О. Макаревич, Є. Моїсеєнко, Г. Пишнов, Б. Смирнов та ін.

Питанням готовності зимівників до професійної діяльності в Антарктиці присвячені роботи зарубіжних і вітчизняних науковців, таких як Л. Бахмутова, Л. Висоцька, А. Гордєєв, В. Ільїн, В. Кальниш, О. Ковалевська, О. Кокун, В. Кузовик, В. Ластовченко, С.-А. Мадяр, Є. Моїсеєнко, Ю. Оникієнко, І. Пасічник, Н. Привалова, К. Тишковець, М. Barbarito, S. Baldanza, R. Bhargava, A. Bhatia, N. Chen, G. Chugh, G. Domuschieva-Rogleva, T. Iancheva, S. Khandelwal, E. Larsen, G. Leon, H. Li, A. Mishra, S. Mukerji, A. Peri, U. Sachdeva, G. Sandal, B. Mehlhorn, H. Mehlhorn, M. Mehta, J. Mullin, L. Palinkas, A. Voznyuk, Q. Wu, C. Xu, T. Zhang.

Автори наголошують, що до чинників шкідливого впливу на функціональний стан зимівників, на їхнє здоров'я та психологічне благополуччя належать такі фактори, як суворий клімат, особливості регіональної фотоперіодики, зсув часових поясів, активація метео- та геліофізичних явищ тощо, а також умови ізоляваності від навколишнього

світу, сенсорної та соціальної депривації, незвичні умови зовнішнього середовища. Названі фактори негативно позначаються на психофізіологічному стані людини, що проявляється у симптомокомплексі «антарктичного синдрому»: порушення сну, головний біль, погіршення настрою і самопочуття (О. Мірошніченко, Є. Моїсеєнко, В. Литвинов).

Означені чинники обумовлюють необхідність спеціальної психологічної підготовки фахівців до життєдіяльності в умовах Антарктики.

Таким чином, наявність протиріччя між системою підготовки зимівників до діяльності в особливих умовах і наявним рівнем психологічної готовності до виконання професійних обов'язків та довготривалим проживанням в Антарктиці; недостатня увага науковців до означеної проблеми; відсутність обґрунтованих теоретико-емпіричних досліджень психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики; неврахування у процесі формування команд зимівників вікових особливостей готовності до життєдіяльності в екстремальних умовах; недостатність використання інноваційних технологій для адаптаційних, особистісних та соціальних аспектів психологічної підготовки українських зимівників зумовлюють актуальність теми нашого дисертаційного дослідження.

Проф. Каламаж Р. В.: *Поясніть, будь ласка, яким чином відбувався збір даних дослідження компонентів психологічної готовності зимівників?*

Відповідь: Відповідно до мети і завдань дослідження заміри психологічних параметрів (зрізів) відбувались чотири рази у кожній експедиції: в період формування членів експедиційної команди (лютий-березень відповідного року експедиції), в середині зимівлі (червень-липень відповідного року експедиції), в період початку відкриття станції для відвідувачів (листопад відповідного року експедиції) та в кінці зимівлі (березень року повернення).

Проф. Гандзілевська Г. Б.: *Як Ви розглядаєте проблему кризи середнього віку в аспекті вікової періодизації, наданої Вами?*

Відповідь: Дослідження передбачало комплексне вивчення психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики у зимівників різних вікових груп. Основна група досліджуваних, що складалась з 71 зимівника, була поділена на вікові групи відповідно до соціально-психологічної теорії вікової періодизації К. Крутій, Л. Зданевич. Вона базується на теорії поколінь, згідно з якою дорослі люди сучасності поділяються на вікові групи в залежності від років народження: 1947-1967 р.н. – покоління «Діти переможців» або «Бєбі-Бумери», народжені після Другої світової війни (у нашому дослідженні це зимівники 46-64 років); 1968-1987 р.н. – покоління «Х» або «Невідоме покоління» (у нашому дослідженні це зимівники 35-45 років); 1988-2000 р.н. – покоління «Y» або «покоління Міленіум» (у нашому дослідженні це зимівники 22-34 років). Перша вікова група означена у дослідженні як зимівники зрілого віку (старша вікова група), друга – як зимівники середнього віку (середня вікова група), третя – як зимівники молодого віку (молодша вікова група). Детальний розгляд проблеми кризи середнього віку не передбачався завданнями дослідження, хоча можна відмітити, що у нашій вибірці прояви кризи середнього віку спостерігались нами у представників покоління «Х».

Доц. Матласевич О. В.: *Що Ви маєте на увазі, коли говорите про важливість адаптації зимівників у структурі готовності? Поясніть, будь ласка.*

Відповідь: Психологічна готовність до життєдіяльності тісним чином пов'язана з поняттям адаптації. Феномен адаптації стосовно зимівників в умовах Антарктики ми розглядаємо як процес багаторівневого пристосування: біологічний рівень, психофізіологічний рівень, особистісний рівень, професійний рівень.

Відповідно нами виокремлено фактори, що і визначають рівень, темпи, а також стійкість і результат адаптації. Фактори біологічної адаптації: загальний стан здоров'я учасника УАЕ і тип організації нервової діяльності;

пристосування зимівника до санітарно-гігієнічних умов життєдіяльності й організації побуту, харчування, відпочинку. Фактори психофізіологічної адаптації: темперамент. Фактори особистісної адаптації: характерологічні особливості і якості особистості; вміння здійснювати психологічну саморегуляцію поведінки і діяльності; рівень розвитку духовності індивіда; рівень соціальної і моральної зрілості; рівень психологічної культури; рівень культури поведінки; індивідуально-особистісні особливості розвитку психічних процесів; бажання брати участь у загальному житті складу експедиції; комунікативні властивості індивіда; вироблення особистісного стилю поведінки. Фактори професійної адаптації: професійне самовизначення, соціальний статус, сформованість соціально-значимих здібностей, якостей, становище в колективі; задоволення (незадоволення) особистим статусом, своїм професійним рівнем, можливість прояву індивідуальності та ін.. Запропонований нами підхід дозволяє розглядати адаптацію зимівників в умовах Антарктики як комплексний, динамічний процес, обумовлений взаємодією професійних, соціально-психологічних, біологічних, психофізіологічних і особистісних факторів.

Ми визначаємо *адаптацію зимівників* як комплексний, динамічний процес багаторівневого пристосування до екстремальних умов Антарктики, що передбачає активність самого суб'єкта діяльності та вимагає осмислення своїх дій і вчинків, пошуку власних шляхів рішень відповідно до конкретних умов життєдіяльності, аналіз характерних особливостей і результатів взаємодії з новими людьми і обставинами. Наше дослідження довело, що високоадаптований зимівник має високу професійну продуктивність, добре самопочуття, емоційну психічну рівновагу, характеризується життєвою активністю, впевненістю у власних силах.

Доц. Матласевич О. В.: *Розкрийте практичну значущість Вашого дослідження. У чому вона полягає?*

Відповідь: Практична значущість дисертаційного дослідження полягає в розробці авторського комплексу апробованих та адаптованих методик психодіагностичного вивчення психологічної готовності, що придатні для вимірювання кількісних та якісних характеристик компонентів досліджуваного явища. Теоретичні результати й висновки дослідження можуть бути використані для розширення та оновлення змісту таких навчальних дисциплін, як «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Фізіологія людини і вікова фізіологія», «Психофізіологія». Під час викладання дисциплін професійного циклу психологічного спрямування можуть бути використані навчально-методичні посібники дисертантки, що відображають матеріали дисертаційного дослідження «Конфлікти та шляхи їх попередження у працюючих в умовах ізольованої групи», «Лідерство та його розвиток в екстремальних умовах», «Діяльність психолога з підготовки команди фахівців до роботи в екстремальних умовах», «Акмеологічні засади проведення психолого-педагогічних тренінгів для дорослих», а також авторська психологічна гра з використанням МАК «Подорож до Антарктиди». Спроектвані результати готовності фахівців до життєдіяльності в умовах Антарктики, а також відповідні критерії і показники її вимірювання забезпечать здійснення моніторингу якості професійної підготовки українських зимівників, формування практичних рекомендацій щодо профілактики захворювань фахівців екстремальних видів діяльності, а також можуть бути покладені в основу психологічного підбору кандидатів до антарктичних експедицій, до команди кораблів далекого плавання, підводних човнів, космічних кораблів, груп альпіністів, різноманітних наукових експедицій тощо. Теоретично й емпірично обґрунтовані положення дослідження можуть стати підґрунтям для розв'язання наукових і практичних завдань психологічної науки.

Проф. Балашов Е. М. *Як Ви розглядаєте поняття життєдіяльність? Які виокремлюєте підходи?*

Відповідь: Життєдіяльність людини ми розглядаємо як систему способів, що історично склалися, суспільного та індивідуального буття людини, що проявляється в особливостях пізнання та перетворення нею оточуючої дійсності і самої себе. Ми визначаємо життєдіяльність людини як спосіб її існування, професійної та буденної діяльності і відпочинку, що відбувається у постійному контакті з середовищем. Комфортними для людини визначаємо такі параметри середовища, які дозволяють створити найкращі для неї умови життєдіяльності. У нашій роботі ми досліджуємо такі умови середовища, які вважаємо екстремальними і складними, оскільки людина в умовах Антарктики здійснює свою діяльність, долучаючи буферні потенції організму.

На наш погляд, можна виокремити 4-ри підходи до трактування поняття «життєдіяльність»: 1) екзистенційно-змістовий підхід (спрямований на змістове наповнення поняття «життєдіяльність»); 2) соціально-професійний підхід (професійні процеси та форми соціальної діяльності, спрямовані на підвищення рівня життя у суспільстві); 3) вітально-орієнтований підхід (сприйняття життя в русі і розвитку, як процес її безперервного відтворення через діяльне існування індивіда), 4) системно-екологічний підхід (розвиток людини підтримується через зміну екологічного середовища життєдіяльності людини).

У першому підході – *екзистенційно-змістовому* – поняття «життєдіяльність» тісно пов'язане з поняттям «буття». У межах екзистенційно-змістового підходу життя розглядається як вища форма існування матерії (порівняно з такими як фізична, хімічна, енергетична, хвильова тощо), відомо, що воно характеризується обміном речовин, здатністю до розмноження і розвитку, а також вмінням адаптуватися до змін навколишнього середовища. Життя розглядається як послідовний, упорядкований обмін речовин і енергії, якій відбувається за рахунок активності. Звісно, що специфічною людською формою активності виступає

діяльність – взаємодія між людьми та з навколишнім середовищем з метою задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб.

Наступний підхід до розгляду поняття *життєдіяльність* ми вважаємо *соціально-професійним*, оскільки у ньому розглядаються основні ознаки життєдіяльності як соціально-професійної діяльності, в першу чергу.

Вітально-орієнтований – представляє важливість у життєдіяльності життєвих сил людини, її індивідуальну та соціальну суб'єктивність як основу життєдіяльності, та дозволяє сприймати життя в русі і розвитку, як процес її безперервного відтворення через діяльне існування індивіда, здійснення їм суб'єктної ролі в соціокультурному та екологічному просторах. *Системно-екологічний* підхід пов'язаний з синергетикою і екоантропоцентризмом. У межах даного підходу життєдіяльність розглядається як буття людини в екологічному середовищі, у якому розвиток людини підтримується через його зміну.

Доц. Нікітчук У. І.: *У чому полягає особливість професіограми зимівника?*

Відповідь: З метою уточнення складових психологічної готовності учасників УАЕ розроблено професіограму українського зимівника та визначено її структуру: домінуючі види діяльності та сфери їх застосування, характеристика функціональних обов'язків, психологічні якості та властивості особистості, що забезпечують (або перешкоджають) успішності професійної діяльності зимівника на антарктичній станції.

У таблиці, представленої на слайді, наведено перелік якостей та властивостей особистості відповідно до структурних компонентів професіограми українського зимівника, які ми визначили: більшість з представлених нами якостей і властивостей особистості названі саме зимівниками, тобто мають практичну значущість для діагностики та відбору кандидатів до складу УАЕ.

Доц. Нікітчук У. І.: *Чим зумовлено визначення рівнів готовності до діяльності в екстремальних умовах?*

Відповідь: Відповідно до структури психологічної готовності зимівника було підібрано та обґрунтовано методичне забезпечення дослідження, яке містить 28 методик та 2 анкетування. В залежності від показників методик, визначених їх авторами, ми узагальнили рівні показників психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики: високий, достатній і задовільний.

Доц. Гільман А. Ю.: *Хто склав досліджувану вибірку?*

Відповідь: Емпіричну частину ми проводили на базі Національного антарктичного наукового центру (м. Київ). Дослідження проводилось серед зимівників 10-ти українських антарктичних експедицій: загальна чисельність – 71 особа віком від 22 до 64 років, з них 97,2 % чоловіків, 2,8 % жінок.

Доц. Гільман А. Ю.: *Яким чином відбувалось дослідження? Охарактеризуйте його етапи.*

Відповідь: Дисертаційне дослідження здійснено у кілька етапів.

На першому етапі (2009–2011 рр.) – *організаційно-пошуковому* – проведено теоретично-методологічний аналіз проблеми психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації, розроблено теоретичний підхід і методологію для дослідження.

На другому етапі (2011–2014 рр.) – *пілотному* – здійснено відбір і апробацію психодіагностичного інструментарію, розроблено модель психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики, а також проведено пілотне дослідження.

На третьому етапі (2014–2021 рр.) – *експериментальному* – проводилось дослідження складових структури психологічної готовності, визначеної нами в результаті теоретично-методологічного аналізу проблеми та проведення попереднього пілотного етапу експерименту. На цьому етапі

було проведено діагностику вікових особливостей психологічної готовності українських зимівників в динаміці, відповідно до авторської програми дослідження, здійснення обробки та інтерпретації результатів емпіричного дослідження.

Четвертий етап (202–2023 рр.) – *узагальнюючий* – включав узагальнення результатів дослідження, формулювання основних висновків дослідження.

Ст. в. Волошина-Нарожна В. О.: *Яким чином Ви визначили типологію зимівника?*

Відповідь: Ми в основу класифікації психотипів поклали особливості темпераменту, спираючись на теорії вітчизняних і зарубіжних авторів. Особливості 4-х типів темпераменту стали однією віссю у побудові типології особистості. Іншою віссю стала мотивація діяльності, зокрема, мотивація особистості до діяльності в екстремальних умовах. Види мотивації ми визначили, спираючись на теорії С. Занюка, А. Маслоу, К. Роджерса та ін. Провівши попереднє, пілотне дослідження, ми визначили 4 види мотивації до діяльності, а саме: базова (матеріальна), соціальна, пізнавальна, професійно-результативна. В результаті теоретичного аналізу та підбору відповідного методичного забезпечення ми отримали класифікацію психотипів (всього 16 типів), яким дали умовні назви, пов'язані з давньогрецькою міфологією, та сучасний український варіант. Вони представлені на слайді.

Доц. Кулеша Н. П.: *Скажіть, будь ласка, якими є етапи психологічного супроводу учасників українських антарктичних експедицій?*

Відповідь: Ураховуючи результати теоретичного аналізу, визначену модель психологічної діяльності та результати емпіричного дослідження, обґрунтовано психолого-педагогічні засади супроводу членів УАЕ, етапами якого є: психологічна діагностика кандидата; професійна та психологічна підготовка до життєдіяльності в умовах, наближених до експедиційних;

психологічний супровід під час зимівлі шляхом засобів інтернет-зв'язку; психологічна реабілітація після повернення з УАЕ.

До методичних рекомендацій, представлених нами у науково-методичних посібниках, відносимо такі. Основною метою психологічного відбору зимівників є виявлення психологічних якостей і психофізіологічних властивостей, що відповідають вимогам професій зимівників та соціально-комунікативним вмінням. Оптимальне співвідношення представників різних вікових груп має бути приблизно таким: 40 % представників середнього віку, по 30 % представників старшого і молодого віку – це сприяє продуктивності спільної діяльності в екстремальних умовах, розвитку міжособистісних стосунків в колективі, впливає на особисту адаптацію до змінених умов і, в цілому, на формування психологічної готовності до життєдіяльності на антарктичній станції. Найбільш ефективним методом щодо підготовки українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики виявлено соціально-психологічний тренінг. Розроблено та апробовано тренінгову програму «Формування психологічної готовності до діяльності в умовах антарктичної станції», яка складається з 4 етапів: діагностичного, навчально-тренувального, супровідного, реабілітаційного. Ефективність програми було доведено у процесі її впровадження в роботу з зимівниками 6-ти УАЕ: вона отримала високу позитивну оцінку більшістю зимівників (78,5%).

2. Виступ рецензентів:

Матласевич О. В., доктор психологічних наук, доцент кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія» зазначила, що дослідження присвячено актуальній темі, отримані здобувачем наукові результати є достовірними і мають необхідний ступінь наукової новизни у психологічній науці; науково обгрунтовані положення мають практичну та теоретичну цінність та підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачем самостійного дослідження.

Дисертація характеризується єдністю змісту, свідчить про особистий внесок здобувачки в науку щодо розв'язання важливої теоретичної проблеми, а саме – вивчення психологічних механізмів і закономірностей розвитку психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики різних вікових груп.

Водночас, до дисертаційної роботи є низка побажань та зауважень:

У тексті дисертації бажано притримуватися якоїсь єдиної термінології, зокрема мова йде про такі власні назви як Антарктика та Антарктида, а також про слова «зимівники» та «полярники».

Щодо назви п. 5.5: можливо, краще буде написати «Психолого-педагогічні засади відбору кандидатів.....», щоб повернути роботу більше до вікової та педагогічної психології.

Щодо опису методів дослідження у вступі: потрібно всі методики повністю прописати і зазначити, для чого вони використовувалися.

На с.67 є рисунок соціальної моделі. Якщо ця соціальна модель українського зимівника розроблена Вами – то напишіть, що вона розроблена Вами.

На с. 125 представлена модель; у діагностично-порівняльному блоці моделі прописані критерії. Варто уточнити, що це критерії психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики.

Наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації. Дисертація «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації» є самостійним та цілком завершеним науковим дослідженням, відзначається актуальністю, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю. За науковим рівнем дисертація відповідає вимогам, передбаченим пунктами 7 та 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук № 1197, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р., а її авторка – О.А.Мірошніченко – заслуговує на

присудження наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

Гандзілевська Г. Б., доктор психологічних наук, професор кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія» підкреслила, що вважає наукову працю О. Мірошніченко концептуально сильною і емпірично ґрунтовною. Праця читається із науковим інтересом та людським співпереживанням. Кожне речення праці презентує величезний обсяг роботи, обумовлений оглядом досліджень з окресленої проблеми. Наукові роздуми, гіпотези, обґрунтування в емпіричній частині, захоплюють щирістю авторки у пошуках відповідей на конкретно поставлені завдання. Структура дисертації чітка та логічно вибудована у стилі досліджень Острозького наукового осередку; використані методики взаємоузгоджені, доцільність комплексного їх застосування обґрунтовано; отримані результати є цікавими як у теоретичному, так і в емпіричному аспектах. Хочу відзначити емпіричну частину праці, яка коректно і логічно пов'язана із теоретичним дослідженням. Багатогранною є й сама емпірична вибірка праці.

Разом з тим, маю декілька зауважень-побажань. Так, на мою думку, для підсилення актуальності дослідження варто зупинитись на проблемах українських зимівників, зокрема їхньої психологічної адаптації та самореалізації в екстремальних умовах. Це б употужнило набір авторки дослідити проблемні питання готовності особистості до життєдіяльності в екстремальних умовах крізь призму вікового діапазону респондентів. Було б цікаво розглянути саме цю проблематику у вимірі акмеологічного підходу та транзактного аналізу (про який авторка згадує на с.72 та на с.23 відповідно). Це б дало можливість глибше обґрунтувати модель готовності до дії (в узагальненому вигляді), що представлена на рис. 1.2 на с. 70. Вочевидь, це пояснюється авторською позицією у виборі орієнтирів у вирішенні досліджуваної проблеми. Однак, для підсилення дискусії в теоретичній частині праці було б доцільно проаналізувати дослідження Є.Карпенка

(аналіз феномену життєздійснення), Г.Гандзілевської (аналіз феномену життєвого сценарію в акмеперіоді, психологічних особливостей адаптації українських мігрантів), В.Ямницького, У.Гуменюк (аналіз акмеперіоду, як вікового періоду життєвого шляху), І.Шестопал (особливості самореалізації в зрілому віці) тощо.

Пропонуємо також в емпіричній частині підсилити обґрунтування отриманих результатів у контексті нормативних криз. Було б цікаво проаналізувати, наприклад кризу середнього віку, адже віковий період 35-45 років часто авторкою виділяється. Побаження викликані моїм зацікавленням дослідження і не є обов'язковими для виконання.

Загалом же робота є фундаментальним доробком з потужним теоретичним та методологічним підґрунтям дослідження і може бути представлена до захисту за спеціальністю «19.00.07 –педагогічна та вікова психологія».

Пилипчук І. А., кандидат психологічних наук, ст. викладач кафедри психології та педагогіки відмітила актуальність і новизну дисертаційної роботи Мірошниченко О. А. Однак зауважила, що, оцінюючи дисертаційну роботу загалом позитивно, доцільно висловити деякі зауваження та побажання, які можуть бути дискусійними:

1. На нашу думку, обраний варіант вікової періодизації респондентів, що базується на теорії поколінь («Бєбі-Бумєри», «Невідомє покоління», «покоління Міленіум») не є достатньо обґрунтованим (с. 103); докторантка пояснює це лонгітюдним характером дослідження, тобто можливістю переходу певної кількості зимівників з однієї вікової групи до іншої. Цей факт є одночасно аргументом на користь обраної вікової періодизації, але й перешкодою для науково обґрунтованого порівняння показників психологічної готовності до життєдіяльності зимівників в умовах Антарктиди у контексті вікової періодизації; з цією метою варто було б зробити порівняльний зріз показників психологічної готовності зимівників,

які неодноразово були членами УАЕ та тих, хто демонстрував показники досліджуваної ознаки вперше.

2. У параграфі 2.3. побудовано професіограму та змодельовано психотип українського зимівника. Останній передбачає сполучення двох показників особистості – переважаючим типом темпераменту та провідним видом мотивації. Але в параграфі 2.4 функціонально-особистісна модель психологічної готовності українського зимівника (рис.2.2) включає компонент особистісної готовності, який, у свою чергу, складається із наступних компонентів: тип нервової системи, мотиваційний та характерологічний компоненти. Не зовсім переконливим є обґрунтування характерологічного компоненту моделі.

3. Також вважаємо, що більшої структурованості функціонально-особистісної моделі психологічної готовності українського зимівника окрім побудованої професіограми (опис професійної діяльності та нормативні вимоги до спеціалістів) варто було б розробити психограму українського зимівника (психологічний опис професії).

Однак, наведені зауваження не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

Висновок: дисертація «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації» є самостійним та цілком завершеним науковим дослідженням, відзначається актуальністю, науковою новизною, теоретичною та практичною значущістю. За науковим рівнем та поданням результатів дослідження дисертація на тему «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації» відповідає вимогам пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №567, Наказу МОН України №40 від 12.01.2017 р. а її авторка – О. А. Мірошніченко заслуговує на присудження

наукового ступеня доктора психологічних наук зі спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія.

У дискусії взяли участь:

Проф. Жигайло Н. І. відзначила актуальність дисертації, цікавий та новаторський підхід до вивчення особливостей психологічної готовності до життєдіяльності в екстремальних умовах, доцільність окреслення психолого-педагогічних засад та методичних рекомендацій щодо підготовки зимівників до участі в експедиції на Антарктиду, зазначила, що роботу варто рекомендувати до захисту.

Проф. Каламаж Р. В. наголосила на актуальності та важливості дослідження, однак окреслила необхідність чіткіше пояснити доцільність зосередження уваги на виділених психофізіологічних і характерологічних відмінностях особливостей зимівників в аспекті психологічної готовності, рекомендувала дисертацію до захисту.

Проф. Балашов Е. М. порадив чіткіше сформулювати визначення понять психологічної готовності та адаптованості особистості, а також чіткіше окреслити компонентну структуру готовності. Також погодився, що дисертація справляє позитивне враження і дає змогу рекомендувати роботу до захисту.

Доц. Шугай М. А. зазначила, що докторантка коректно формує об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження, які послідовно реалізує у відповідних розділах дисертації. Положення, узагальнення та висновки, винесені на захист, мають теоретичну та практичну цінність. Досить слушними є зроблені авторкою висновки щодо рівнів психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах у різних вікових категоріях зимівників.

Доц. Нікітчук У. І. відзначила, що у виступі докторантки висловлено чимало самостійних суджень, цікавих та обґрунтованих теоретичних спостережень, безсумнівним є теоретичне та практичне значення дисертації,

що заслуговує позитивної оцінки. Робота пропонується до захисту у спеціалізованій ученій раді.

Ст. в. Волошина-Нарожна В. О. зазначила, що тема дослідження є цікавою та актуальною, однак рекомендувала дещо чіткіше описати процедуру емпіричного дослідження, вказати методи оцінювання рівнів готовності в різних вікових групах зимівників. Також висловила свою підтримку у рекомендації роботи Мірошниченко О. А. до представлення у спеціалізованій ученій раді, зазначивши, що корисним буде у цьому контексті продовження такого напрямку досліджень.

3. Виступ наукового консультанта, доктора психологічних наук, професора Пасічника Ігоря Демидовича, який надав характеристику про здобувачку та її роботу:

У процесі підготовки дисертації Мірошниченко Олена Анатоліївна виконала індивідуальний план наукової роботи у повному обсязі. Всі заплановані види робіт були виконані вчасно. Здобувачка плідно співпрацювала з науковим консультантом протягом усього терміну навчання в докторантурі.

Актуальність дослідження, представленого Мірошниченко О. А., обумовлюється важливою проблемою підготовки українських полярників до виконання високої наукової місії проведення антарктичних досліджень в галузі геології, гідрометеорології, біології, озонотрії, радіофізики тощо. На функціональний стан і психологічне благополуччя людини, яка працює в умовах Антарктики, впливають такі негативні фактори, як суворий клімат, особливості регіональної фотоперіодики, зсув часових поясів, активація метео- та геліофізичних явищ, а також ізольованість від навколишнього світу, сенсорна та соціальна депривація – тому рівень їх готовності до життєдіяльності на антарктичній станції є передумовою ефективності виконання професійних завдань.

Посилюється актуальність теми дослідження проведеним автором аналізом широкого кола літературних психологічних джерел щодо проблеми готовності до діяльності в екстремальних умовах. За результатами аналізу науково-методичних, психологічних публікацій, вивчення досвіду функціонування зарубіжних полярних станцій, зроблено висновок про необхідність удосконалення системи відбору та підготовки українських зимівників з урахуванням вікових, психофізіологічних і індивідуально-типологічних особливостей.

В роботі отримано низку вагомих результатів, що мають виражену наукову новизну. Серед них, насамперед, слід відзначити: розробку функціонально-особистісної моделі та обґрунтування структури психологічної готовності українського зимівника до життєдіяльності в умовах Антарктики, визначення особливостей психологічної готовності українських зимівників до таких умов, а також динаміки змін показників психологічної готовності впродовж річної експедиції, визначення вікових особливостей мотивації до діяльності в умовах Антарктики, визначення та характеризування психотипів зимівників, розробку професіограми українського зимівника.

Дисертаційна робота має істотний потенціал практичного використання її результатів. Зокрема, у практичному контексті слід відзначити розробку дисертанткою та успішне впровадження нею в практику алгоритму психологічного супроводу учасників експедицій, ключовою складовою якого є тренінгова програма «Формування психологічної готовності до діяльності в умовах антарктичної станції». Також можна відзначити підбір та апробацію комплексу методик для діагностики психологічної готовності.

У результаті обговорення доповіді здобувачки та обміну думками постановили ухвалити такий висновок:

ВИСНОВОК

засідання кафедри психології та педагогіки
Національного університету «Острозька академія»
про докторську дисертацію

Мірошниченко Олени Анатоліївни за темою:

«Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах
Антарктики в контексті вікової періодизації»
(19.00.07 – педагогічна та вікова психологія)

Дисертаційна робота Мірошниченко О. А. виконана на кафедрі психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія» під керівництвом доктора психологічних наук, професора, ректора Національного університету «Острозька академія» Пасічника Ігоря Демидовича. Дисертація є самостійним, завершеним, структурно та тематично витриманим дослідженням актуальної проблеми.

Тема дисертації затверджена на засіданні вченої ради Національного університету «Острозька академія» (протокол № 5 від 28.11.2019 р.).

Актуальність дослідження обумовлена виконанням українськими зимівниками міжнародної місії дослідження процесів, що відбуваються на Антарктиді. Ставши самостійною державою, Україна приєдналася до Договору про Антарктиду, а в 1996 р. увійшла до складу держав, що мають в Антарктиці постійно діючі станції. З 2004 р. Україна має статус Консультативної Сторони Договору про Антарктиду. Така висока міжнародна місія поставила перед науковцями України принципово нові й важливі завдання. Від психологічної готовності зимівників українських антарктичних експедицій (УАЕ) великою мірою залежить рівень виконання

їх професійних обов'язків в умовах Антарктики, тому дослідження цієї проблематики є важливим і актуальним.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано на базі Національного університету «Острозька академія», емпірична частина дослідження – на базі Державної установи Національний антарктичний науковий центр Міністерства освіти і науки України (ДУ НАНЦ МОН України) в межах Державної цільової науково-технічної програми досліджень України в Антарктиці на 2011–2020 роки, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 1002. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національного університету «Острозька академія» (протокол № 5 від 28 листопада 2019 р.).

Мета дослідження: здійснити системне теоретико-методологічне обґрунтування змісту та структури психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики та експериментально виявити її особливості у представників різних вікових груп зимівників, а також розробити відповідні науково-методичні рекомендації.

Завдання дослідження:

1. На основі теоретико-методологічного аналізу сутнісних та структурних особливостей психологічної готовності визначити її зміст та структурно-компонентний склад в умовах Антарктики.

2. Теоретично обґрунтувати та емпірично верифікувати функціонально-особистісну модель психологічної готовності українського зимівника до життєдіяльності в умовах Антарктики.

3. Обґрунтувати процедурно-методичне забезпечення емпіричного вивчення психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики у контексті вікової періодизації.

4. Розробити професіограму та систему психотипів українських зимівників, які виконують діяльність в екстремальних умовах.

5. Провести емпіричне дослідження психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики та здійснити порівняльний аналіз її показників у розрізі вікових груп і психотипологічних особливостей зимівників в динаміці.

6. Обґрунтувати психолого-педагогічні засади психологічного супроводу членів УАЕ; підготувати науково-методичні рекомендації щодо підбору членів експедицій і призначення їх керівників.

Об'єкт дослідження: психологічна готовність особистості до життєдіяльності в екстремальних умовах.

Предметом дослідження є психологічні особливості готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики зимівників різних вікових груп.

Для розв'язання поставлених завдань та досягнення мети дослідження використані такі **методи дослідження:**

1. Теоретичні: аналіз філософської, психологічної, соціологічної, історичної, методичної літератури з метою обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження; порівняння, узагальнення і систематизація історичних передумов та досвіду дослідження психологічної готовності до життєдіяльності в змінених умовах, методів і технологій підготовки зимівників; абстрагування, ідеалізація, моделювання для побудови професіограми українського зимівника, створення системи психотипів зимівників, які працюють в екстремальних умовах, а також моделі психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики; дедукція, синтез для розробки науково-методологічного інструментарію для дослідження психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики.

2. Емпіричні та психодіагностичні: опитування, анкетування, спостереження та самоспостереження, інтерв'ювання, вивчення біографій,

аналіз продуктів діяльності, комплекс психодіагностичних методик: тест-опитувальник «ЕРІ» (Г. Айзенк, адаптовано А. Шмельовим), методика діагностики темпераменту (Я. Стреляу), методика «Дослідження властивостей темпераменту» (В. Русалов), методика «Формула темпераменту» (А. Белов), методика «Визначення типів темпераменту» (Н. Обозов), методика «Властивості вищої нервової діяльності» (Інститут В. М. Бехтерева) – для діагностики психофізіологічної складової психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики; методика «Діагностика спрямованості особистості» (Б. Басс), методика «Діагностика соціально-психологічних установок особистості в мотиваційно-потребовій сфері» (О. Потьомкіна), методика «Діагностика ступеня задоволення основних потреб» А. Маслоу, методика «Ціннісні орієнтації» (М. Рокіч, адаптація О. Фанталової), тест мотиваційної чутливості «Reiss Profile» (С. Рісс) – для діагностики мотиваційної складової психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики; опитувальник «ОПКДЕ: організованість, працелюбність, колективізм, допитливість, естетичний розвиток» (Н. Рейнвальд), методика «Визначення акцентуацій характеру» (К. Леонгард і С. Шмішек), методика «Діагностика характерологічних особливостей особистості» (Т. Маталіна), опитувальник «МІНІ-МУЛЬТ» (скорочений варіант Міннесотського багатовимірного особистісного опитувальника ММРІ, адаптовано Ф. Березіним, М. Мірошниковим), особистісний опитувальник «Personality Self-portrait» (Дж. Олдхем, Л. Морріс, адаптація О. Мірошниченко) – для діагностики характерологічної складової психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики; опитувальник «САН» (А. Доскін, Н. Лаврентьєва, М. Мірошников), методика «Вимір рівня тривожності» (Дж. Тейлор), методика «Діагностика нервово-психічної напруги» (Т. Немчин), методика «Шкала оцінки рівня реактивної (ситуативної) та особистісної тривожності» (Ч. Д. Спілбергер), методика

«Діагностика рівня емоційного вигорання» (В. Бойко), методика визначення нервово-психічної стійкості у стресі «Прогноз» (В. Бодров) – для діагностики адаптаційної складової психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики; опитувальник «Стиль мислення» (Р. Бремсон, А. Харрісон, адаптовано А. Алексеєвим, Л. Громовою), тест «Неіснуюча тварина» (М. Дукаревич) – для діагностики інтелектуальної складової (мислення і увага) психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики, анкетування щодо комфортності проживання в умовно замкнутому колективі протягом тривалого часу (авторська); методика «Дослідження самооцінки» (Т. Дембо-С. Рубінштейн), методика «Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки» (К. Томас, адаптація Н. В. Гришиної), методика «Діагностика міжособистісних відносин» (Т. Лірі), методика «Соціометрія» (Дж. Морено) – для діагностики соціально-психологічної складової психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики.

3. Експертне оцінювання зимівників щодо успішності адаптації як складової готовності до життєдіяльності на Українській антарктичній станції: структуроване анкетування керівників експедицій та досвідчених представників НАНЦ для дослідження особливостей міжособистісної взаємодії, прояву особистісних якостей і властивостей зимівників, вікових особливостей та впливу начальника експедиції на процеси адаптації та ефективності життєдіяльності під час експедицій.

4. Математичні та статистичні: описова статистика (групування, графічний вираз, кількісна та відсоткова оцінка даних), метод рангової кореляції Спірмена, порівняння середніх значень за допомогою параметричних методів.

База експериментального дослідження. Емпіричне дослідження проведено впродовж 2011–2021 рр. на базі Державної установи Національний антарктичний науковий центр Міністерства освіти і науки України (ДУ

НАНЦ МОН України), яка організовує щорічні наукові експедиції на Українську антарктичну станцію «Академік Вернадський» та забезпечує життєдіяльність зимівників на станції, координує проведення комплексних фундаментальних та прикладних наукових досліджень згідно з Державною цільовою науково-технічною програмою досліджень в Антарктиці. Дослідження проводилось серед зимівників 10-ти українських антарктичних експедицій: загальна чисельність – 71 особа віком від 22 до 64 років, з них 97,2 % чоловіків, 2,8 % жінок.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що

уперше:

- на теоретичному та емпіричному рівнях здійснено системний аналіз феномену психологічної готовності українського зимівника до життєдіяльності в умовах Антарктики як інтегрального утворення особистості та визначено її зміст і структурно-компонентний склад;

- розроблено функціонально-особистісну модель психологічної готовності українського зимівника до життєдіяльності в умовах Антарктики, що інтегрує особистісний, діяльнісний та функціонально-професійний підходи й охоплює особистісну та функціональну складові готовності зимівників;

- охарактеризовано структуру психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики та визначено її рівні (високий, достатній, задовільний), критерії (соціально-професійний, психофізіологічний, мотиваційно-ціннісний, особистісно-характерологічний, адаптаційний, когнітивно-комунікативний) та показники готовності;

- здійснено комплексне дослідження (в динаміці) складових психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики у зимівників 3-х вікових груп (зрілого, середнього та молодого віку) та проаналізовано різницю в показниках готовності між їх представниками;

- розроблено професіограму українського зимівника, визначено її структуру (виконувані функції, домінуючі види діяльності, якості та властивості особистості, що забезпечують успішність виконання професійної діяльності зимівника або перешкоджають їй), та компоненти структури професіограми (загально-професійний, морально-вольовий, соціально-гуманістичний, інтелектуально-когнітивний, психофізіологічно-адаптивний);

- визначено та охарактеризовано психотипи зимівників, критерії їх виділення (психофізіологічний, мотиваційно-особистісний та характерологічно-акцентований) та підібраний методологічний інструментарій для визначення психотипу зимівника;

- теоретично обгрунтовано та емпірично визначено особливості мотивації до діяльності в умовах Антарктики в розрізі вікових груп;

поглиблено та уточнено:

- наукові уявлення щодо змісту та структури психологічної готовності до життєдіяльності в екстремальних умовах, у т. ч. в експедиційних умовах Антарктики;

- процедурно-методичне забезпечення емпіричного вивчення психологічної готовності зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики у контексті вікової періодизації;

- психолого-педагогічні засади психологічного супроводу членів УАЕ в залежності від вікових і психотипологічних особливостей;

удосконалено:

- методологічно-дидактичні підходи щодо психологічного підбору учасників експедицій і призначення начальників українських антарктичних експедицій;

подальшого розвитку набули:

- особистісний і діяльнісний підходи до вивчення психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах.

Теоретичне значення результатів дослідження полягає в обґрунтуванні особливостей психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики у віковому аспекті.

Практична значущість дисертаційного дослідження полягає в розробці авторського комплексу апробованих та адаптованих методик психодіагностичного вивчення психологічної готовності, що придатні для вимірювання кількісних та якісних характеристик компонентів досліджуваного явища. Теоретичні результати й висновки дослідження можуть бути використані для розширення та оновлення змісту таких навчальних дисциплін, як «Вікова психологія», «Педагогічна психологія», «Фізіологія людини і вікова фізіологія», «Психофізіологія». Під час викладання дисциплін професійного циклу психологічного спрямування можуть бути використані навчально-методичні посібники дисертантки, що відображають матеріали дисертаційного дослідження «Конфлікти та шляхи їх попередження у працюючих в умовах ізольованої групи», «Лідерство та його розвиток в екстремальних умовах», «Діяльність психолога з підготовки команди фахівців до роботи в екстремальних умовах», «Акмеологічні засади проведення психолого-педагогічних тренінгів для дорослих», а також авторська психологічна гра з використанням МАК «Подорож до Антарктиди». Спроектвані результати готовності фахівців до життєдіяльності в умовах Антарктики, а також відповідні критерії і показники її вимірювання забезпечать здійснення моніторингу якості професійної підготовки українських зимівників, формування практичних рекомендацій щодо профілактики захворювань фахівців екстремальних видів діяльності, а також можуть бути покладені в основу психологічного підбору кандидатів до антарктичних експедицій, до команди кораблів далекого плавання, підводних човнів, космічних кораблів, груп альпіністів, різноманітних наукових експедицій тощо. Теоретично й емпірично

обґрунтовані положення дослідження можуть стати підґрунтям для розв'язання наукових і практичних завдань психологічної науки.

Особистий внесок здобувача. Розроблені автором наукові положення та одержані емпіричні дані є самостійним внеском у дослідження проблеми психологічної готовності особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики у віковому аспекті. У статтях «Antarctica challenges the new horizons in predictive, preventive, personalized medicine: preliminary results and attractive hypothesis for multidisciplinary prospective studies in the Ukrainian «Akademik Vernadsky» station» та «Erratum to: Antarctica challenges the new horizons in predictive, preventive, personalized medicine: preliminary results and attractive hypothesis for multidisciplinary prospective studies in the Ukrainian “Akademik Vernadsky” station», що опубліковані у співавторстві з E. Moiseyenko, V. Sukhorukov, G. Pyshnov., Mankovska I., Rozova K. дисертантці належить аналіз дослідження психофізіологічних показників у зимівників УАЕ в динаміці. У статті «Study of Ukrainian Polar Explorers' Psychological Readiness for Extreme Environments at the Antarctic Station», що написана у співавторстві з I. Pasichnyk, A. Voznyuk, S. Kubitskyi, M. Roganova, H. Tsvietkova, I. Shorobura, I. Bloschynskyi, дисертантка проаналізувала мотиваційну складову психологічної готовності українських зимівників, окреслила вікові межі груп досліджуваних, описала різницю у показниках мотиваційної складової у визначених вікових групах. У статтях «Вікові особливості психологічної адаптації українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики» та «Готовність українських зимівників до життєдіяльності на антарктичній станції», опублікованих у співавторстві з І. Пасічником, авторкою здійснено трактування психологічної готовності до життєдіяльності в умовах Антарктики, проаналізовано результати емпіричного дослідження вікових особливостей готовності зимівника до діяльності в екстремальних умовах на прикладі 9-ти УАЕ. У статтях «Роль акцентуації характеру в адаптації особистості до

екстремальних умов життєдіяльності», «The role of individually-typology features in the adaptation of personality to extreme conditions», «Застосування психологічного інструментарію до дослідження індивідуально-типологічних особливостей майбутніх фахівців» та «Врахування індивідуально-психологічних особливостей у підготовці до професійної діяльності майбутніх спеціалістів», написаних у співавторстві з О. Гуцуляк, дисертанткою обґрунтовано виділення індивідуально-типологічних особливостей особистості, здійснено співставлення класифікацій типів акцентуацій у різних авторів, представлено наявність акцентованих рис українських зимівників. У статті «Dynamics of indicators of adaptation to life in the Antarctica among polar explorers of different age groups», опублікованою у співавторстві з О. Voznyuk, авторкою здійснено емпіричне дослідження процесів адаптації у зимівників різних вікових груп. У працях, написаних у співавторстві з Л. Бахмутовою, «Діагностика вікової диференціації мотиваційної складової професійної діяльності в екстремальних умовах антарктичних експедицій», «Динаміка типів мотивацій до професійної діяльності в українських антарктичних експедиціях серед зимівників різних вікових груп» та «Motivation for professional activity in extreme conditions in Antarctica among winterers of different age groups» дисертантка обґрунтувала виділення мотиваційної складової психологічної готовності, уточнила її компоненти, проаналізувала результати досліджень мотиваційного профілю зимівників за методикою Ст. Рісса. У статті «Впровадження діагностичних процедур і тренінгових програм у психологічну підготовку та реабілітацію зимівників», надрукованою у співавторстві з О. Гуцуляк, О. Марченком, дисертанткою обґрунтовано методологічні засади впровадження діагностичних процедур і тренінгових програм у процес підготовки українських зимівників до УАЕ на станцію «Академік Вернадський», надано емпіричні дослідження психологічної готовності зимівників у процесах

підготовки та реабілітації до та після життєдіяльності в екстремальних умовах. У статті «Формування лідерських якостей особистості як засіб протистояння стресовим умовам», опублікованою у співавторстві з О. Марченком, авторкою визначено лідерські якості особистості у протистоянні стресовим умовах Антарктики. У статті «Дослідження міжособистісних стосунків фахівців сфери управління», написаною у співавторстві з Н. Хомяк, дисертантка апробувала дослідження міжособистісних стосунків у замкнутому колективі.

Усі результати дисертації є самостійним внеском авторки у вирішення проблеми дослідження. Ідеї співавторів опублікованих праць у дисертації не використані.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено на засіданнях кафедри психології та педагогіки Національного університету «Острозька академія» (2019–2023 рр.), наукових і науково-прикладних зібраннях, зокрема: *міжнародних*: V Міжнародна Антарктична конференція «Антарктика і глобальні системи землі: нові виклики та перспективи» (Київ, 17-19 травня 2011 р.); VI Міжнародна Антарктична конференція «Інтернаціоналізація досліджень в Антарктиці – шлях до духовної єдності людства» (Київ, 15-16 травня 2013 р.); VII Міжнародна Антарктична конференція «Антарктичні дослідження: нові горизонти та пріоритети» (Київ, 12-14 травня 2015 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Становлення та розвиток акмеології: теоретичні і прикладні аспекти» (Житомир, 29 травня 2015 р.); XI Міжнародна науково-практична конференція «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (Одеса, 15-16 вересня 2016 р.); XV Міжнародна науково-практична конференція «Формування професійної майстерності майбутніх фахівців в умовах освітньо-виховного середовища вищого навчального закладу» (Житомир, 17-18 листопада 2016 р.); VIII Міжнародна Антарктична конференція, присвячена 25-річчю приєднання України до договору про Антарктику (Київ, 16-18 травня 2017

p.); XVII Міжнародна науково-практична конференція «Професійна підготовка фахівців в умовах неперервної освіти: креативний підхід» (Житомир, 16 листопада 2017 р.); XVI Міжнародна науково-практична конференція Всеукраїнської асоціації фізіотерапевтів та курортологів «Сучасні технології реабілітації в різних моделях охорони здоров'я» (Одеса, 25-27 травня 2018 р.); XII Міжнародна науково-практична конференція «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (Одеса, 13-14 вересня 2018 р.); XXI Міжнародна науково-практична конференція «Тенденції розвитку педагогічної освіти в Україні» (Житомир, 21-22 листопада 2019 р.); IV Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Особистісне зростання: теорія і практика» (Житомир, 21 квітня 2020 р.); XII Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2020 р.); Science and Professional Conference Pedagogy and Psychology in an Era of Increasing Flow of Information (Budapest, 3rd of May 2020); XIII Міжнародна науково-практична конференція «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (Одеса, 10-11 вересня 2020 р.); International Antarctic Conference dedicated to the 25th anniversary of raising of the National Flag of Ukraine at the Ukrainian Antarctic Academician Vernadsky Station (Kyiv, May 11-13, 2021); XXVIII Congress of the Polish Physiological Society, Medical University of Gdansk, Department of Physiology (Gdansk, Poland, September 15-17, 2021); XXIV Міжнародна науково-практична онлайн конференція «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх фахівців до інноваційної діяльності» (Житомир, 25-26 листопада 2021 р.); XIV Міжнародна науково-практична конференція «Адаптаційні можливості дітей та молоді» (Одеса, 15-16 вересня 2022 р.); XXVI Міжнародна науково-практична конференція «Підвищення професіоналізму фахівця засобами інноваційних педагогічних технологій» (Житомир, 6-7 грудня 2022 р.); *всеукраїнських*: Всеукраїнська науково-практична конференція «Наукові підходи в управлінні навчальними

зкладами» (Житомир, 28 квітня 2015 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Теоретико-методологічні засади професійної підготовки керівників навчальних закладів» (Житомир, 29 березня 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Теорія і практика професійної підготовки фахівців у контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів» (Житомир, 20-21 квітня 2016 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Управління закладами освіти на засадах акмеологічного підходу» (Житомир, 16 березня 2018 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Педагогічні інновації» (Миколаїв, 28-29 квітня 2021 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція «Актуальні проблеми особистісного зростання» (Житомир, 13 травня 2021 р.); VII Всеукраїнська мультидисциплінарна конференція «Чорноморські наукові студії» (Одеса, 14 травня 2021 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Актуальні проблеми збереження національної ідентичності освітньої системи України в контексті євроінтеграційних процесів» (Бар, 21 квітня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція (онлайн) «Розвиток професіоналізму педагогічних працівників в умовах післядипломної педагогічної освіти» (Житомир, 23 травня 2022 р.); *регіональних і університетських*: Міжрегіональна науково-практична конференція «Механізми адаптації до змінених умов життєдіяльності» (Житомир, 15-16 грудня 2010 р.); Міжрегіональна науково-практична конференція «Ресурсний підхід в управлінні навчальними закладами» (Житомир, 16 квітня 2013 р.); XV Науково-практична конференція «Проблеми і перспективи етапного відновного лікування» (Тернопіль, 10-11 вересня 2015 р.); Регіональна науково-практична інтернет-конференція «Андрагогічний супровід особистісного та професійного зростання педагога» (Житомир, 30 вересня 2020 р.); Щорічна звітна наукова конференція викладачів та молодих науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка

(Житомир, 23 грудня 2020 р.); XXVI наукова викладацько-студентська конференція з нагоди 445-річчя Острозької академії, 440-річчя Острозької Біблії (Острог, 11 – 14 травня 2021 р.); Наукова конференція викладачів та молодих науковців Житомирського державного університету імені Івана Франка з нагоди Днів науки та 30-річчя діяльності аспірантури (Житомир, 19-20 травня 2022 р.); Регіональна науково-практична інтернет-конференція «Створення, підтримка та розвиток безпечного освітнього середовища в закладі освіти» (Житомир, 12 грудня 2022 р.).

Кандидатську дисертацію за темою «Формування соціально значущих якостей особистості майбутнього вчителя» зі спеціальності 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки захищено у спеціалізованій вченій раді Житомирського державного університету імені Івана Франка (2008 р.). Матеріали та результати кандидатської дисертації в докторській дисертації не використовувались.

Публікації. Основні результати дослідження представлено у 58 публікаціях здобувача, з яких 3 – статті у наукових періодичних виданнях інших держав, що входять до бази SCOPUS; 2 – статті у наукових періодичних виданнях, що входять до бази WEB of SCIENCE; 1 – одноосібна монографія; 1 – розділ у колективній монографії, виданій в країні Євросоюзу; 16 – статей у наукових виданнях України, які затверджені як фахові в галузі психології; 2 – статті у наукових періодичних виданнях інших держав, що входять до країн Євросоюзу; 1 – підручник з грифом МОН України; 8 – науково-методичних посібників і методичних рекомендацій; 24 – статті та тези в інших наукових виданнях і збірниках матеріалів міжнародних, всеукраїнських і регіональних конференцій та конгресів.

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Монографії, розділи монографій

1. Мірошниченко О. А. Вікові особливості психологічної готовності українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики : монографія. Житомир : Вид-во «Рута», 2023. 272 с.

2. Мірошниченко О. А. Готовність українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики. *Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph Maria Curie-Skłodowska Universit. Lublin, 2017. Vol. 1. P. 242–259.*

Статті у наукових фахових виданнях України

3. Мірошниченко О. А. Мотивація українських зимівників щодо життєдіяльності в умовах Антарктики. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2015. Вип. 6. С. 22–28.*

4. Мірошниченко О. А. Види мотивації особистості до професійної діяльності. *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка. 2016. № 25. С. 87–93.*

5. Мірошниченко О. А. Роль психологічної готовності особистості в адаптації до екстремальних умов життєдіяльності. *Наука і освіта. Педагогіка і психологія. 2018. № 7-8. С. 77–82.*

6. Мірошниченко О., Пасічник І. Вікові особливості психологічної адаптації українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики. *Проблеми сучасної психології : збірн. наук. пр. Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 228–252.*

7. Мірошниченко О. А., Пасічник І. Д. Готовність українських зимівників до життєдіяльності на антарктичній станції. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки. 2020. № 10 (55). С. 58–67.*

8. Мірошниченко О. А., Гуцуляк О. П. Роль акцентуації характеру в адаптації особистості до екстремальних умов життєдіяльності. *Наука і освіта. Психологія - медицина - педагогіка. 2020. № 3. С. 26–33.*

9. Мірошніченко О. А. Роль вікових відмінностей індивідуально-типологічних особливостей українських зимівників у процесі адаптації до екстремальних умов. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія»*. 2021. № 3. С. 63–67.
10. Miroshnychenko O. Psychological Background of Age Differences in the Adaptation of Ukrainian Winterers to Living Conditions in Antarctica. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Pedagogy and Psychology»*. 2021. Vol. 7. No. 3 P. 126–133.
11. Мірошніченко О. А. Роль ціннісно-мотиваційної сфери особистості в процесі адаптації українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. 2021. Вип. 14 (59). С. 61–71.
12. Miroshnychenko O., Voznyuk O. Dynamics of indicators of adaptation to life in the Antarctica among polar explorers of different age groups. *Наука і освіта. Психологія – медицина – педагогіка*. 2022. № 2. С. 81–89.
13. Мірошніченко О. А., Бахмутова Л. М. Діагностика вікової диференціації мотиваційної складової професійної діяльності в екстремальних умовах антарктичних експедицій. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2023. № 1 (28). С. 64–75.
14. Мірошніченко О. А., Бахмутова Л. М. Динаміка типів мотивацій до професійної діяльності в українських антарктичних експедиціях серед зимівників різних вікових груп. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Психологія» : науковий журнал*. Острог : Вид-во На УОА, 2023. С. 53–59.
15. Miroshnychenko O., Bakhmutova L. Motivation for professional activity in extreme conditions in Antarctica among winterers of different age groups. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Pedagogy and Psychology»*. 2023. Vol. 9. No. 2. P. 68–77.

- Статті у наукових періодичних виданнях інших держав та у виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus*
16. Moiseyenko E., Sukhorukov V., Pyshnov G., Mankovska I., Rozova K., **Miroshnichenko O.** et al. Antarctica challenges the new horizons in predictive, preventive, personalized medicine: preliminary results and attractive hypothesis for multidisciplinary prospective studies in the Ukrainian «Akademik Vernadsky» station. *EPMA Journal*. 2016. Vol. 7. Issue 1. Article 11. (*Scopus Q 2*)
 17. Moiseyenko E., Sukhorukov V., Pyshnov G., Mankovska I., Rozova K., **Miroshnichenko O.** et al. Erratum to: Antarctica challenges the new horizons in predictive, preventive, personalized medicine: preliminary results and attractive hypothesis for multidisciplinary prospective studies in the Ukrainian “Akademik Vernadsky” station. *EPMA Journal of preventive, personalized medicine*. 2016. Vol. 7. Issue 1. Article 17. DOI: 10.1186/s13167-016-0067-1 (*Scopus Q 2*)
 18. **Miroshnichenko O.**, Pasichnyk I., Voznyuk A., Kubitskyi S., Roganova M., Tsvietkova H., Shorobura I., Bloschynskyi I. Study of Ukrainian Polar Explorers' Psychological Readiness for Extreme Environments at the Antarctic Station. *International Journal of Human Movement and Sports Sciences*. 2020. № 8 (6). P. 455–461. DOI: 10.13189/saj. 2020.080618 (*Scopus Q 4*)
 19. Мірошніченко О. А. Роль темпераменту зимівника в процесі адаптації к умовам жизнедеятельности в Антарктике. *Наука і освіта. Психологія*. 2016. №7. С. 126–133. (*Web of Science*)
 20. Мірошніченко О. А. Психологічні чинники адаптації особистості до екстремальних умов життєдіяльності. *Наука і освіта: Педагогіка і психологія*. 2014. № 8/CXXV. С. 123–128. (*Web of Science*)
 21. Мірошніченко О. А. Готовність зимівників до виконання професійних обов'язків в Українській антарктичній експедиції. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2020. VIII (93). P. 61–65.

22. Miroshnychenko O., Gutculyak A. The role of individually-typology features in the adaptation of personality to extreme conditions. *The Scientific Heritage*. Budapest, 2020. No 51. P. 69–72.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

23. Мірошніченко О. А., Моїсеєнко Є. В., Литвинов В. А. Основи психофізіологічних та психологічних досліджень операторів екстремальних умов діяльності : підручник. Житомир : Рута, 2015. 296 с.

24. Мірошніченко О. А. Профілактика синдрому «професійного вигорання» у працюючих в екстремальних умовах : навч.-метод. посіб. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. 155 с.

25. Мірошніченко О. А. Короткий курс клінічної психології: навч.-метод. посіб. для студентів ЦПОДП спеціальності «Психологія». Житомир : Рута, 2016. 156 с.

26. Мірошніченко О. А. Лідерство та його розвиток в екстремальних умовах: навч.-метод. посіб. Житомир : Рута, 2017. 144с.

27. Мірошніченко О. А. Діяльність психолога з підготовки команди фахівців до роботи в екстремальних умовах : навч.-метод. посіб. Житомир : Рута, 2018. 156 с.

28. Мірошніченко О. А. Акмеологічні засади проведення психолого-педагогічних тренінгів для дорослих : навч.-мет. посіб. Житомир : Рута, 2020. 360 с.

29. Моїсеєнко Є. В., Мірошніченко О. А. Конфлікти та шляхи їх попередження у працюючих в умовах ізольованої групи : навч.-метод. посіб. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. 174 с.

30. Моїсеєнко Є. В., Мірошніченко О. А., Мадяр С. А. Технології діагностики і прогнозу психофізіологічного статусу для відбору фахівців до роботи в екстремальних умовах : метод. реком. Київ : Вид. ДУ НАНЦ, 2019. 40 с.

31. Михайлов Б. В., Богомолець О. В., Вінічук Н. О., Мірошніченко О. А. та ін. Інновації у медико-психологічній реабілітації учасників бойових дій та інших надзвичайних ситуацій : клінічна настанова. / Під заг. ред. Б. В. Михайлова. Харків-Київ : «Укрпрофоздоровниця», 2019. 152 с.
32. Мірошніченко О. А. Роль спрямованості особистості в адаптації до порушень динаміки між організмом і середовищем. *Український антарктичний журнал*. 2012. № 10-11. С. 370–374.
33. Мірошніченко О. А. Дослідження психологічних особливостей характеру зимівників українських антарктичних експедицій. *Український антарктичний журнал*. 2013. № 12. С. 300–306.
34. Мірошніченко О. А. Показники психологічної готовності особистості до екстремальних умов життєдіяльності. *Український антарктичний журнал*. 2014. № 13. С. 265–274.
35. Мірошніченко О. А. Нейродинамічні та соціально-психологічні особливості адаптації зимівників // *Український антарктичний журнал*. 2015. № 14. С. 205–216.
36. Мірошніченко О. А., Гуцуляк О. П., Марченко О. В. Впровадження діагностичних процедур і тренінгових програм у психологічну підготовку та реабілітацію зимівників. *Український антарктичний журнал*. 2017. № 16. С. 178–187.
37. Мірошніченко О. А., Гуцуляк О. П. Врахування індивідуально-психологічних особливостей у підготовці до професійної діяльності майбутніх спеціалістів. *Управління закладами освіти на засадах акмеологічного підходу* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф. в 2 ч., м. Житомир, 16 бер. 2018 р. Житомир, 2018. Ч. 2. С. 37–42.
38. Мірошніченко О. А., Гуцуляк О. П. Застосування психологічного інструментарію до дослідження індивідуально-типологічних особливостей майбутніх фахівців. *Pregraduálna príprava profesionálov v oblasti vzdelávania*

dospelých. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie, Prešove, 18 Mája 2018. Prešove, 2018. P. 201–211.

39. Мірошніченко О. А. Вікові відмінності психологічних особливостей українських зимівників в процесі адаптації до життєдіяльності в Антарктиці. *Наукові записки Міжнародного гуманітарного університету. Одеса, 2021. Вип. 34. С. 180–184.*

40. Miroshnychenko O. Role of Orientation of Personality in Adaptation to Violations of Dynamics between an Organism and Environment. *Антарктика і глобальні системи землі: нові виклики та перспективи* : зб. тез доп. V міжнар. Антарктичн. конф., м. Київ, 17-19 трав. 2011 р. Київ, 2011. С. 297–299.

41. Мірошніченко О. А. Профілактика синдрому «професійного вигорання» у роботі управлінців освіти. Ресурсний підхід в управлінні навчальними закладами : матер. міжрегіональної наук.-практ. конф., м. Житомир, 16 квітня 2013 р., Житомир, 2013. С. 98–99.

42. Miroshnychenko O. Psychological Peculiarities of Character of Ukrainian Antarctic Expeditions Wintering Members. *Інтернаціоналізація досліджень в Антарктиці – шлях до духовної єдності людства* : зб. тез доп. VI міжнар. Антарктичн. конф., м. Київ, 15-16 трав. 2013 р. Київ, 2013. С. 388–389

43. Мірошніченко О. А. Психологічні параметри готовності українських полярників до зимівлі в умовах Антарктиди. *Антарктичні дослідження: нові горизонти та пріоритети* : зб. тез доп. VII міжнар. Антарктичн. конф., м. Київ, 12-14 трав. 2015 р. Київ, 2015. С. 182–183.

44. Мірошніченко О. А. Психологічна готовність українських зимівників до екстремальних умов життєдіяльності та особливості їх реабілітації. *Проблеми та перспективи етапного відновного лікування* : зб. тез доп. XV наук.-практ. конф. Всеукраїнської асоціації фізіотерапевтів та курортологів, м. Тернопіль, 10-11 вер. 2015 р. Тернопіль, 2015. С. 98–99.

45. Мірошниченко О. А. Психологічна підготовка українських зимівників до життєдіяльності в умовах Антарктики : зб. тез доп. VIII міжнар. Антарктичн. конф., присвяч. 25-річчю приєднання України до договору про Антарктику, м. Київ, 16-18 трав. 2017 р. Київ, 2017. С. 232–234.
46. Мірошниченко О. А. Психологічна реабілітація українських зимівників після довготривалого перебування в екстремальних умовах Антарктики. *Сучасні технології реабілітації в різних моделях охорони здоров'я* : зб. тез доп. XVI міжнар. наук.-практ. конф. Всеукраїнської асоціації фізіотерапевтів та курортологів. м. Одеса, 25-27 трав. 2018 р. Одеса, 2018. С. 70–72.
47. Моїсеєнко Є., **Мірошниченко О.**, Мадяр С.-А., Розова К., Ковалевська О., Моїсеєнко О. Нові методи діагностики та прогнозування психофізіологічного стану для вибору спеціалістів до роботи в екстремальних умовах. *IX Міжнародна антарктична конференція, присвячена 60-річчю підписання договору про Антарктику в ім'я миру та розвитку міжнародної співпраці* : зб. тез доп. м. Київ, 14-16 травня 2019 р., Київ, 2019. С. 80–81.
48. Мірошниченко О. А. Адаптація різних типів особистості українських зимівників до умов життєдіяльності в Антарктиці. *Особистісне зростання: теорія і практика* : зб. наук. праць IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. Житомир, 21 квіт. 2020 р. Житомир, 2020. С. 132–135.
49. Мірошниченко О. А. Особливості психологічної адаптації українських зимівників до життєдіяльності в екстремальних умовах. *Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин* : зб. наук. праць XII міжнар. наук.-практ. конф. Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2020 р. Кам'янець-Подільський, 2020. С. 124–127.
50. Мірошниченко О.А., Марченко О.В. Формування лідерських якостей особистості як засіб протистояння стресовим умовам. *Андрагогічний супровід особистісного та професійного зростання педагога* : зб. наук. праць регіон. наук.-практ. інтернет-конф. Житомир, 30 вересня 2020 р. Житомир, 2020. С. 162–166.

51. Мірошниченко О. А. Роль тренінгових програм у процесі психологічної підготовки до діяльності в екстремальних умовах. *Педагогічні інновації* : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Миколаїв, 28-29 квітня 2021 р. Миколаїв, 2021. С. 41–43.

52. Miroshnychenko O. Age Features of Psychological Readiness of Winterers to Life in Antarctica. *International Antarctic Conference dedicated to the 25th anniversary of raising of the National Flag of Ukraine at the Ukrainian Antarctic Academician Vernadsky Station*. Kyiv, May 11-13 2021. Kyiv, 2021. PP. 111–112.

53. Мірошниченко О. Вікові відмінності показників психологічної готовності українських зимівників до життєдіяльності в Антарктиці. *Актуальні проблеми особистісного зростання* : зб. наук. праць всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. Житомир, 13 травня 2021 р. Житомир, 2021. С. 193–195.

54. Мірошниченко О. А. Адаптація до екстремальних умов життєдіяльності як прояв самореалізації особистості. *Створення, підтримка та розвиток безпечного освітнього середовища в закладі освіти* : зб. наук. праць регіон. наук.-практ. інтернет-конф. Житомир, 12 грудня 2022 р. Житомир, 2022. С. 61–64.

Праці, що додатково відображають наукові результати дисертації:

55. Мірошниченко О. А. Цінності та ідеали особистості як основа формування соціально значущих якостей майбутнього вчителя. *Наука і освіта. Педагогіка і психологія*. 2010. № 4–5/LXXXII. С. 115–120.

56. Мірошниченко О. А. Соціально-професійна орієнтація майбутнього вчителя. *Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: Педагогіка, психологія і соціологія*. 2010. Випуск № 7 (167). С. 117–122.

57. Мірошниченко О. А. Формування особистості майбутнього вчителя іноземних мов на основі діяльнісного підходу. *Наука і освіта. Педагогіка і психологія*. 2011. № 6/СІ. С. 163–166

58. Мірошниченко О. А., Хомяк Н. М. Дослідження міжособистісних стосунків фахівців сфери управління. *Наукові підходи в управлінні навчальними закладами* : матер. всеукр. наук.-практ. конф. Житомир, 28 квітня 2015 р., Житомир, 2015. С. 452–455.

ЗАСІДАННЯ КАФЕДРИ ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. За своєю актуальністю, внеском у науку, ступенем новизни та обґрунтованості, теоретичною та практичною значущістю отриманих результатів дисертаційна робота Мірошниченко О. А. відповідає вимогам пп. 2, 3 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМУ № 502 від 19.05.2023 р.) щодо докторських дисертацій.

2. Дисертація Мірошниченко Олени Анатоліївни відповідає паспорту спеціальності 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія за напрямками досліджень: п. 10 «Оволодіння ціннісними орієнтаціями, становлення особистості як саморегулюючої системи», п. 11 «Психологічні основи становлення й розвитку національної самосвідомості» та п. 12 «Вікові закономірності та особливості особистості».

3. Рекомендувати дисертацію Мірошниченко Олени Анатоліївни «Психологічна готовність особистості до життєдіяльності в умовах Антарктики в контексті вікової періодизації» до захисту у спеціалізованій вченій раді.

Висновок прийнято відкритим голосуванням одностайно: За – 13; проти – немає; таких, що утримались – немає.

Голова засідання:

доктор психологічних наук,
доцент

Оксана МАТЛАСЕВИЧ

Секретар засідання:

лаборант кафедри
психології та педагогіки

Валерія КОРНІЙЧУК